

Kentlerdeki Kamusal Boşlukları Yeniden Değerlendirme Sorunsalı; Konya Örneği

Gamze Özmertyurt ^{*1}, Murat Oral ²

¹Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Niğde, Türkiye

²Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya, Türkiye

Öz

Konya özellikle 1950'lerden sonra hızla başlayan şehirleşme faaliyetlerine ev sahipliği yapmış günümüz büyük şehirlerindedir. Nüfus artışına paralel olarak artan mekân çeşitliliği ihtiyacı ve bunun sonucu olarak arazi kullanımındaki farklılıklar kentin geçirdiği değişimi hızlandıran başlıca nedenler olmuştur. Bu dinamik süreç her dönem farklı şekillerde kendini göstermektedir. Hızlı şehirleşme adı altında, değişen şartlara uygun olarak kente getirilen yeni mekânların ve faaliyetlerin yerini, yaşadığımız dönemde, kentsel dönüşüm adı altında boşaltılan bu yerlerin ne olacağı sorunuyla tekrar karşımızda görmekteyiz. Özellikle kamusal mekânlar, konum itibarıyla şehir merkezinde kalması, tahrip olmaları, daha geniş kapasiteli alanlara ihtiyaç duyulması, çağı yakalama gibi nedenlerle şu anki yerlerinden taşınarak şehrin farklı bölgelerine aktarılmaktadırlar. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan birçok problemden biri, boşalan ve genelde şehirlerin merkezinde bulunan bu kamusal boşlukların nasıl değerlendirileceği sorunsalı olmuştur. Yapılan araştırmalarda da bu sorunsal, özellikle Konya'nın stadyum, gar binası, otogar binaları üzerinden ve bu problemi yaşamış olan başka illerden örnekler vererek, tarama ve değerlendirme yöntemiyle incelenmiştir. Konya'daki bu alanların değerlendirilmesi konusunda öneriler geliştirilip, sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: kentleşme süreci, kamusal boşluk alanları, yeniden işlevlendirme, Konya örneği

Reassessment of the Public Spaces in the City; Konya Example

Abstract

Konya is a big city today that has hosted the urbanization activities which started rapidly especially after the 1950s. The increasing need for space diversity in parallel with population growth and the resulting differences in land use are the main reasons for accelerating the change in the city. This dynamic process is manifested in different forms in every period. In the name of rapid urbanization, we see again the place of new places and activities brought to the city in accordance with the changing conditions and what will happen to these places which are vacated under the name of urban transformation in the period we live. Particularly public spaces are being moved from their current location to the different regions of the city for reasons such as staying in the city centre due to their location, being destroyed, needing bigger space, and catching modern time. One of the many problems that arise as a consequence of this is the question of how to assess these public gaps that are vacant and generally in the centre of cities. In the researches that have been carried out, this problematic has been examined by means of screening and evaluation, giving examples from Konya's stadium, railway station, bus terminal buildings and other cities that have experienced this problem. Proposals on the evaluation of these areas in Konya have been developed and presented.

Keywords: urbanization process, public vacant areas, re-functioning, example of Konya

1. Giriş

Yaşadığımız dünyada her bir birey olarak kendimize ait özel alanlarımız bulunmaktadır. Bu alanlar özgürlüğümüzün sınır kavramına ulaşıncaya kadar kat ettiği mesafededir. Daha sonra bireysellik son bulup, toplumsallığa dönüşmeye başlar. Toplum yani kamu düzeni bu şekilde belirli normlar çerçevesinde işlemektedir. Kalabalık bir toplumda yaşamının farkındalığı mekânların da bireysellikten çıkıp kamusallaşma evresine geçmesine neden olur.

Kamusallık, birey için sonradan içi boşaltılmış bir boşluktur. Bu yüzden özellikle içinde yaşayanlar için yapılacak faaliyetlerin daha dikkatli tasarlanması ve söylenecek sözlerin irdelenmesi gerekmektedir. Böylece her bir bireyin arasındaki somut ve soyut mesafeleri ayarlayabilmek gerekliliği ortaya çıkar. Bu gerekliliklerin olduğu alanlar kamusalılığı tariflemektedir (Diktaş, 2012). Bu kamusal eylem durumu on sekizinci yüzyıl Avrupa insanında görülmektedir. Dünya bir sahnedir ve her bir kişi bu sahnede rollerini yerine getirecek oyuncu paradigmasıdır (Sennett, 1996).

Bir mekânda nüfus artışına paralel olarak mekân algısını değiştirme isteği de artmaktadır. Çünkü her birey kendi kişisel oluşumunun bir parçası olarak sahip olduğu kültür ve bu kültürün kazandırdığı bellekle bulunduğu çevreyi de değiştirmek isteyecektir. Bu durum tıpkı, kentleşmenin hız kazandığı günümüzde kentleşmenin ötesinde mekân ihtiyaçları ve çeşitliliğindeki artışa verilecek önerilerin de oluşturulmaya çalışılması gibidir.

Kentleşme terimi bir taraftan mevcut kentlerdeki nüfus artışıyla gerçekleşen büyümeyi diğer taraftan daha küçük yerleşim alanları olan köy, kasaba gibi birimlerin kalabalıklaşarak büyümesi ve kentleşmesi olarak tariflenmektedir. (Nadaroğlu, 1996).

Kent salt fiziki ve nüfus tanımı olmamakla beraber içinde barındırdığı birçok anlamla düşünülmelidir. Bu yüzden tanımlama sınırı da belirsizdir. Kentin çok boyutlu yapısı ve zamana göre değişen dinamikliği, her toplumda farklı şekilde yorumlanmasına neden olmaktadır (Meydan ve Emür, 2013).

Sanayileşmenin artmasıyla kent kavramından Türkiye’de bir pay almıştır. Kentleşmeyle sanayileşmeyi bir tutan birçok etken buna temel olmaktadır. Günümüz Konya kenti de kent

olmanın ve bunu başarılı bir şekilde sürdürmenin baskısı altındadır. Bu baskıya dayanamayıp fire verilen birçok kamusal mekân olmaktadır. Mekânı sadece fiziksel olarak algılamamız gerektiğinden kamusal boşluk da mekân unsuru içerisinde değerlendirilmektedir. İşte bu boşluklar hem konum itibarıyla değerli alanları simgelemekte hem de doldurulmak üzere beklenen bir hedef haline dönüşmektedir. Çalışmanın amacı olan bu boşlukların değerlerinin bilinmesi ve bu yönde kamu yararına kentsel ölçekte değerlendirmeler sunulması olmaktadır.

2. Kamusal Boşluk Kavramı

Doluluk-Boşluk kavramı mimarinin temel aldığı disiplinlerden biridir. Küçük eskiz sayfalarındaki tek kişilik mekânlardan, büyük ölçekli şehir planlarındaki kütlelerin gösterimine kadar mimariyi etkilemektedir. İnsanın gözüne güzel gelen ve ölçülü olan her şey mimarinin bir parçasıdır. Bu yüzden kentsel ölçekte bakan göz de dolu-boş kurgusu görmek ister.

Boşluk, tasarlanan mekândaki en soyut hal olarak düşünülmekte ve o mekândaki morfolojik özellikleri, yapılaşmayı, oranı gösteren haritalarda yapının olmadığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Saner, 2015). Kentsel boşluk ve doluluk arasındaki ilişki çözümlenebildiğinde, tüm mekânsal ilişkilerin kurgusu tamamlanmış olacaktır (Trancik, 1986). Kentsel boşluk denildiğinde, sokak ve meydanlarla birlikte akla park, mezarlık, liman, açık sarnıçlar akla gelmektedir. Ama bunların yanı sıra kentin tek başına varlığı bile kentsel boşluğun kapsadığı alanın içindedir (Doyduk, 2015; Kuloğlu, 2013).

Boşluk, kentsel mekândaki eksiklik, doldurulması zorunlu alan olarak görülmemelidir (Doyduk, 2015). Kentin belleğinin bir simgesi boşlukta var olan izini oluşturmaktadır. Kent boşluğu kavramı incelendiğinde tanımsız ve vasıfsız bir alan olmanın ötesine geçmenin önemi daha çok hissedilmektedir. Dolu mekânların kullanıcısı halk sadece bu nesnel mekânların değil, boş mekânların da kullanıcısı konumundadır. Gerekli alana sahip her bir boşluk kentlinin ihtiyaçlarına cevap verebilmeli ve ona göre tanılandırılmalıdır. Bunda da özellikle yerel yönetimlere ve kullanıcı olan kamuya önemli görevler düşmektedir.

Her nasıl mekânlardaki kullanım çeşitliliği yeni ihtiyaçlara göre şekillenebilir, arttırılabiliyorsa; kamusal boşluk da kent unsuru olarak bu dinamik sürecin içerisinde bulunmaktadır. Kesintisiz değişim ve yenilenme platformu olarak nitelendirilen boşluk, kırılmaya açıktır ve değişime ayak uydurmada sorun yaşamaz (Doğan, 2006).

*Sorumlu Yazar: Gamze ÖZMERTYURT, Arş. Görevlisi,
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi,
Mimarlık Bölümü, Merkez Kampüs, 51240, Niğde
Tel: 0388 225 45 40
e-mail : gamzeozmertyurt@ohu.edu.tr

3. Türkiye’de Kamusal Boşluğu Değerlendirme Örnekleri

Kamusal boşluk Türkiye’de son yıllarda özellikle kentsel dönüşüm süreciyle başlayan ve bunun doğurduğu yeni mekânları dönüştürmek, yeni mekânlar aramak mücadelesinin arasında kalmış durumdadır. Buna özellikle stadyum yapıları, eski tren istasyonu binaları, taşınan kışlalar, taşınan otogar binaları örnek olarak verilebilir. Türkiye’nin geçirdiği bu dönem işte bu kamusal mekânların ne olacağı sorunsalını meydana getirmektedir. Özellikle değişen şartlara uyum sağlama süreci neden gösterilerek yapıların şehrin merkezinde kalan bölgelerden daha uzak bölgelere yenileri yapılarak taşınması gündeme gelmiştir. Geriye kalan alanlar ise değerli araziler üzerinde konumlanmaları göz önünde bulundurulduğunda, önemli bir mesele haline gelmektedir.

Gündemde özellikle stadyum yapılarının yeni bölgelere taşınmasıyla kentin merkezinde kalan alanların varlığı üzerine çok fazla tartışma yürütülmektedir. İçindeki etkinliklerle kentsel peyzajın bir parçası olma ve odak konumunda bulunan stadyumlar, kentsel dönüşümün getirdiği yenileme fikrine ayak uyduramadığında ve değerlendirilemediğinde dönüşüm için itici güç haline gelmektedir (URL 1). Bu kapsamda Kayseri Atatürk Stadyumu ve Eskişehir Atatürk Stadyumları örnek olarak verilebilir. Maalesef iki örnekten Kayseri örneğinde stadyum binası korunamamış, alışveriş merkezi olarak bulunduğu bölge doldurulmuştur (Resim 1), (Resim 2). Böylece kentsel bellek ve bir kent imgesi yok olmuştur.

Eskişehir Stadyum alanı da benzer bir süreci yaşamıştır. Futbola olan talebin artması ve yer ihtiyacının karşılanamaması gibi problemler neden gösterilerek yeni bir stadyum yapılmıştır. Eski stadyum alanı için ise içinde barındırdığı işlevlerin faaliyette olması ve önemli binaları barındırmasından dolayı korunmasını sağlanması yönünde görüşler ağırlık kazanmıştır (Resim 3), (Resim 4). Diğer önemli adım da valiliğin yaptırmış olduğu kent meydanı araştırmasına dâhil olarak bölgenin meydan olarak kabul edilmesi ve bu meydanlarda hangi işlevlerin olacağı halkın da anket yoluyla katılımı sağlanarak karar birliğine varılmıştır. Stadyum alanı için meydan projesi yarışmaya açılmıştır. Fakat son durum hala belirsizliğini korumaktadır (Şensoy, 2015).

Resim 1. Kayseri Atatürk Stadyumu (yıkılmadan önce)

Resim 2. Kayseri Eski Atatürk Stadı’nın şimdiki durumu

Bir diğer örnek tipi olarak da Gaziantep’te bulunan eski fuar alanından bahsedilebilir. Kentsel boşluk bağlamında mekân ihtiyacını karşılayabilen alan rantsal faaliyetlere, büyüyen ve göç alan şehrin kalabalığına dayanamamış ve yıkılarak yerini alışveriş merkezine bırakmıştır. Alanın içinde bulunan nikâh salonu ve park kent kimliği açısından büyük bir kayıp olmuştur (Resim 5), (Resim 6).

Resim 3. Eskişehir Eski Atatürk Stadyumu

Resim 4. Eskişehir Eski Atatürk Stadyumu

Resim 5. Gaziantep Esi Fuar Alanı

4. Konya'daki Değerlendirme Örnekleri ve Öneriler

Konya, kentleşme sürecinde içinde barındırdığı kentsel boşlukları kimi zaman koruyamamış kimi zamansa değerlendirmede eksik kalmıştır. Aynı zamanda kentin hafızasında yer edinmiş olan her bir kentsel imge bu süreçte daha fazla kayba mahal vermeden yeniden işlevlendirme adı altında değerlendirilebilmektedir. Özellikle geçmişten gelen bazı örnekler yer verilecek olan bu bölümde gelecekte benzer durumların oluşmaması adına bir hatırlatma yapmak hedeflenmektedir.

Konya eski otopark binasının olduğu bölge bilindiği üzere şehrin merkezinde ve kendine ait dokusuyla çevresi tarafından benimsenen bölge üzerinde konumlandırılmıştır. Fakat daha sonra yapılan planlar doğrultusunda alanın kaydırılmasına karar verilmiştir (Resim 7 ve 8).

Konut olarak yoğunluğun şehrin kuzeybatı ve batısına doğru yönelmesi amaçlanan 1966 Planı, o gün için kentin kuzeyinde yer alan otopark binası zamanla nüfus artımı ve artan şehirleşmenin sonucu olarak kentin merkezi konumuna gelmiştir. 1983 Çevre Düzeni Planı kararlarına bağlı olarak söz konusu alanın kentin kuzey koridorundaki alana taşınması gündeme gelmiştir. 1970'den 2000'e kadar süren işlevini o bölgede tamamlamıştır (Meşhur, 2008; Yenice, 2012). Böylece yerel kimliğini kaybeden değerli alana yeni bir kimlik kazandırma çabası baş göstermiştir.

Kentin ihtiyacı olan alışveriş merkezi projesi olduğu ortaya atılarak bu kamusal boşluk alanı, yine betonlaşan ve boşluğun mekân kurgusunu değersizleştiren bir kütleyle doldurulmuştur.

Son dönem özellikle stadyum yapılarının, modernizmin etkisiyle ve kalabalıklaşan spor izleyicilerin durumu bahane gösterilerek kent merkezlerinin dışına taşınması durumu kamusal boşluğun yakından ilgili olduğu alanlara girmektedir. Konya örneğini ele alırsak, şehrin merkezinde kaldığı için yine bu bahsedilen kuzey hattı istikametinde yeni bölgesine yeni tasarımıyla konumlandırılan stadyumun geride bıraktığı alanın değerlendirilme önerileri tartışmalara neden olmuştur (Resim 9).

Resim 6. Gaziantep eski fuar alanı günümüz kullanımı

Resim 7. Konya Eski Otopark Alanı

Resim 8. Eski Otopark Alanında konumlanan AVM

Resim 9. Konya Atatürk Stadı

4. Sonuç

Kamusal alan kavramı demokratik uluslarda, ülke içinde yaşayan halkın ortak sorunlarını, meselelerini eşitlikçi ve özgürlükçü yaklaşım göz önüne alınarak halletmeye çalıştıkları yerdir. Bu nedenle kamusal alanın genişliğini o toplumun düşünce, ifade, tartışma, toplanma, örgütlenme, tanınma özgürlüklerinin gelişmişliği ve ayırım yapmaksızın kapsayıcılığı belirler (Özbek, 2004). Kamusal alan içinde barındırdığı anlamlarla kolektif hafızanın oluştuğu ve yaşatıldığı yer olmaktadır. Bu alandaki doluluk ve boşluklar da bu hafızayı besleyen nitelikte unsurlar olmaktadır.

Bu çalışmada kentsel boşluk kavramının iyice anlaşılması sağlanmıştır. Çünkü anlamı günümüzde net olarak anlaşılamayan bu terimin kentsel rant bölgelerine dönüşen alanlar için kullanımı olumsuz anlamda sıklaşmıştır. Kentsel boşluğun da aslında mekânın bir unsuru olduğu unutulmamalıdır. Bu yüzden var olan bu boşluğun değerlendirilmesi de mekân kurgusuna uygun olmalıdır. Çalışmada Türkiye’de yer alan kentsel boşluk örnekleri ve bunların değerlendirilmesi üzerine gidilerek en son Konya’da geçmişten günümüze gelen uygulamalar ve alınması muhtemel kararlar üzerine durulmuştur. Özellikle geçmişten çıkarılacak ders ve deneyimlerin yeni üretilecek kararlar için önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Kenti mimari nesnelere bir araya gelmesiyle oluşan bütün kabul edersek bu karmaşık oluşumun içindeki mimari nesnelere doluluğu, bu nesnelere arasındaki alan da boşluğu temsil etmektedir. Bu alanlar tasarlanmış olduklarında karşımıza meydanlar, avlular, sokaklar olarak çıkar. Fakat belirli bir tasarım ölçütlerine dayandırılmadan tesadüfi olarak oluşan alanlara mekân demek güçleşir. Bu da bizi asıl temel sorun olarak tanımlanan kentsel boşlukların, kent planlamada mekân unsuru olarak ele alınıp alınmadığı konusuna yönlendirmektedir.

Kamusal boşluk, ortak buluşma noktası ve yok edilmemesi gereken değerli bir hazinedir. İçinde

barındırdığı kültürel, tarihi kimliğiyle korunması gereken alandır. Modernleşme adı altında elde mevcut bulunan bu değerli alanların kente daha çok kazandırılması, kentten koparılmaması gerekmektedir. Yeni yapılacak uygulamalarda da bu bilinç terk edilmemeli, tanımsız alan ve planlı boşluk arasındaki ince çizgi ayırt edilebilmelidir.

Kaynaklar

- 1) Doyduk, S. (2015) Kentsel boşluğun korunması. 27. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi. Bursa:
- 2) Doğan, D. (2006). Boşluk, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- 3) Diktaş, E. O. (2012) Toplumsal ve politik bir kip olarak kamusal ve kamusal mekân/boşluk, *Ege Mimarlık*, 19-23.
- 4) Kuloğlu, N. (2013). Boşluğun devinimi: mimari mekândan kentsel mekâna. *International Journal of Architecture and Planning*, (1), 201-214.
- 5) Meşhur, Ç., (2008) Kentsel dönüşüm, başlarken bitirmek: Konya eski otogar alanı dönüşüm projesi, *Mimarlık Dergisi*, 340.
- 6) Nadaroğlu, H. (1996). *Mahalli idarelerin yeniden yapılandırılması* İstanbul: TOBB Yayınları.
- 7) Saner, M. (2015). Boşluk, manipülasyon ve kentsel boşluk / void, manipulation, and urban void”, 27. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa.
- 8) Sennett, R. (1996). *Kamusal insanın çöküşü*. İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- 9) Meydan, S. G., Emür, S. H. (2013). Kentleşme ve kentsel rant ilişkisi: kayseri örneği. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22(4), 51-73
- 10) Şensoy, G. (2015) Eskişehir stadyum alanı'nın kentsel boşluk olarak kentsel mekâna katılımı, 27. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa: Mimarlar Odası, Bursa.
- 11) Özbek, M. (2004). Kamusal alan. İstanbul : Hil Yayınları.
- 12) Trancik, R. (1986) Finding lost space: theories of urban design, New York: Van Nostrand Reinhold.
- 13) Yenice, M.S. (2012). Konya Kentinin Planlama Tarihi ve Mekânsal Gelişimi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 28(4), 343-350.